

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

BÙI THỊ THANH

KINH TẾ, VĂN HÓA HUYỆN LẠC SƠN
TỈNH HÒA BÌNH NỬA ĐẦU THẾ KỶ XIX

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

THÁI NGUYÊN - 2020

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

BÙI THỊ THANH

**KINH TẾ ,VĂN HÓA HUYỆN LẠC SƠN
TỈNH HÒA BÌNH NỬA ĐẦU THẾ KỶ XIX**

Ngành: Lịch sử Việt Nam

Mã số: 8229013

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Đàm Thị Uyên

THÁI NGUYÊN - 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan, đây là công trình nghiên cứu của tôi. Các số liệu và kết quả nghiên cứu trong luận văn này là hoàn toàn trung thực và chưa được sử dụng trong công trình nghiên cứu nào. Các tài liệu tham khảo có nguồn gốc trích dẫn rõ ràng.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2020

Tác giả

Bùi Thị Thanh

LỜI CẢM ƠN

Luận văn này được hoàn thành với sự giúp đỡ của các cơ quan, đoàn thể, cá nhân mà tôi không thể không bày tỏ lời cảm ơn chân thành.

Trước hết tôi xin gửi lời cảm ơn tới Ban Tuyên giáo tỉnh ủy Hòa Bình, Thư viện tỉnh Hòa Bình, Phòng Tuyên giáo huyện Lạc Sơn, Ủy ban nhân dân huyện Yên Lập và nhân dân địa phương đã giúp đỡ tôi trong quá trình khảo sát thực tế tại địa phương.

Đặc biệt tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến PGS. TS. Đàm Thị Uyên cùng các thầy cô trong khoa Lịch Sử, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Thái Nguyên đã chỉ bảo tận tình, động viên, khích lệ tôi trong thời gian học tập và hoàn thành luận văn.

Tôi cũng xin trân trọng cảm ơn tới Ban giám hiệu, quý thầy cô giáo trường THPT Chuyên Lê Quý Đôn tỉnh Ninh Thuận đã tạo điều kiện về mọi mặt để tôi yên tâm học tập.

Cuối cùng tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành tới bạn bè và những người thân trong gia đình đã giúp đỡ tôi trong suốt quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2020

Tác giả

Bùi Thị Thanh

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
PHỤ LỤC	iv
DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT	v
DANH MỤC CÁC BẢNG.....	vi
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	2
3. Mục đích, nhiệm vụ, đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	5
4. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu	6
5. Đóng góp của luận văn	7
6. Cấu trúc của luận văn	7
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ HUYỆN LẠC SƠN TỈNH HÒA BÌNH	9
1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên.....	9
1.2. Lịch sử hành chính huyện Lạc Sơn	14
1.3. Các thành phần dân tộc.....	16
1.3.1. Dân tộc Mường	17
1.3.2. Dân tộc Kinh.....	18
1.4. Khái quát tình hình chính trị - xã hội huyện Lạc Sơn	21
1.4.1. Các tầng lớp xã hội	25
1.4.2. Bộ máy quản lý làng bản	33
Chương 2. KINH TẾ CỦA HUYỆN LẠC SƠN NỬA ĐẦU THẾ KỶ XIX	38
2.1. Tình hình ruộng đất ở huyện Lạc Sơn nửa đầu thế kỷ XIX.	38
2.1.1. Giới thiệu địa bạ huyện Lạc Sơn năm Minh Mệnh thứ 18 (1837).....	38
2.1.2. Ruộng đất ở Lạc Sơn nửa đầu thế kỷ XIX	40
2.1.3. Sở hữu ruộng đất của chức dịch	53
2.2. Chế độ tô thuế.....	57
2.3. Tình hình kinh tế	58
2.3.1. Nông nghiệp	58
2.3.2. Thủ công nghiệp, thương nghiệp.....	64
2.3.3. Khai thác lâm, thổ sản	69

Chương 3. VĂN HÓA HUYỆN LẠC SƠN NỬA ĐẦU THẾ KỶ XIX.....	71
3.1. Làng bản và nhà cửa.....	71
3.2. Âm thực	77
3.3. Y phục và trang sức	82
3.4. Tục lệ	87
3.4.1. Sinh đẻ và nuôi con	87
3.4.2. Hôn nhân.....	88
3.4.3. Tang ma	92
3.5. Lễ tết.....	97
3.6. Quan hệ dòng họ, gia đình.....	99
3.7. Nghi lễ và tín ngưỡng liên quan đến nông nghiệp	101
3.8. Tín ngưỡng, tôn giáo	104
KẾT LUẬN.....	109
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	113
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

Ha	: Héc ta
HĐND	: Hội đồng nhân dân
KH	: Kí hiệu
M, s, th, t	: Mẫu, sào, thước, tác
Ví dụ	: 3296 mẫu, 6 sào, 6 thước, 7 tác sẽ viết tắt là 3296.6.6.7
NQ	: Nghị quyết
Nxb	: Nhà xuất bản
PGS	: Phó giáo sư
TCN	: Trước công nguyên
THPT	: Trung học phổ thông
Tr	: Trang
TS	: Tiến sĩ
TTLTQGI	: Trung tâm lưu trữ Quốc gia I
UBND	: Ủy ban nhân dân
UBTVQH	: Ủy ban thường vụ Quốc hội.

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 1.1:	Thành phần các dân tộc huyện Lạc Sơn.....	17
Bảng 2.1:	Thống kê địa bạ huyện Lạc Sơn năm 1837.....	39
Bảng 2.2:	Thống kê ruộng đất huyện Lạc Sơn theo địa bạ Minh Mệnh 18 (1837)..	40
Bảng 2.3:	Các loại ruộng đất huyện Lạc Sơn theo địa bạ Minh Mệnh 18 (1837)....	42
Bảng 2.4:	Quy mô sở hữu ruộng đất của các xã huyện Lạc Sơn.....	43
Bảng 2.5:	Quy mô sở hữu ruộng đất của 4 tổng huyện Lạc Sơn theo địa bạ Minh Mệnh 18 (1837).....	45
Bảng 2.6:	Quy mô sở hữu ruộng đất tư theo địa bạ Minh Mệnh 18 (1837).....	46
Bảng 2.7:	Quy mô ruộng đất công của huyện Lạc Sơn	50
Bảng 2.8:	Quy mô sở hữu ruộng đất tư và ruộng đất công	53
Bảng 2.9:	Quy mô sở hữu ruộng đất của các chức dịch	54

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Hòa Bình được coi là một trong những cái nôi của lịch sử loài người với nền văn hóa Hòa Bình nổi tiếng, được nhân loại biết đến. Hòa Bình ở vị trí có ý nghĩa chiến lược của Bắc Bộ, là cửa ngõ vào Thủ đô Hà Nội, lên vùng Tây Bắc, có vị trí quan trọng của vùng chuyển tiếp từ đồng bằng lên miền núi. Hòa Bình vốn được coi là thủ phủ của tộc người Mường với hơn 63% dân số của tỉnh. Bên cạnh tộc người Mường là đông đảo nhất thì Hòa Bình cũng là nơi hội tụ của nhiều dân tộc anh em cùng sinh sống. Được kế thừa một nền văn hóa lớn, lâu đời và nổi tiếng nhân dân các dân tộc tỉnh Hòa Bình đã tiếp tục giữ gìn và phát huy những giá trị của nền văn hóa đó, đồng thời tiếp tục phát triển để phù hợp với từng thời kỳ phát triển của tỉnh cũng như của đất nước và thời đại.

Lạc Sơn là một huyện nằm ở phía Nam của tỉnh Hòa Bình, là vùng đất có bề dày truyền thống lịch sử và văn hóa. Nơi đây có nhiều di chỉ khảo cổ học thuộc văn hóa Hòa Bình, tiêu biểu như Mái đá Làng Vành, thuộc xóm Vành, xã Yên Phú.

Lạc Sơn cũng là huyện là nơi có điều kiện tự nhiên khá thuận lợi, vì vậy từ rất sớm nơi đây đã là nơi cư trú thích hợp của con người. Có thể coi Lạc Sơn là một trong những nơi khởi nguồn của một nền văn hóa tộc người rất đặc sắc - văn hóa người Mường. Trong số 16 dân tộc anh em sinh sống trong huyện, người Mường là đông nhất. Lạc Sơn chính là một trong những trung tâm của người Mường ở Hòa Bình, với hơn 90% dân số của huyện. Cùng với người Mường, có tộc người từ miền xuôi di cư lên, có những tộc người từ các tỉnh phía Bắc di cư tới, vào những khoảng thời gian khác nhau. Các dân tộc anh em trên mảnh đất này cùng nhau khai phá, mở mang ruộng đất, xây dựng làng xóm, lập nghiệp.

Trong công cuộc phát triển, quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa thời kỳ hội nhập của đất nước ta ngày nay, Đảng và Nhà nước ta luôn luôn chú trọng đến sự phát triển kinh tế của tất cả các vùng miền của đất nước, đặc biệt là các tỉnh miền núi, các đồng bào dân tộc thiểu số nhằm thúc đẩy sự phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội thu hẹp sự chênh lệch phát triển giữa các vùng miền trong cả nước. Chính vì vậy huyện Lạc Sơn của tỉnh Hòa Bình nơi mà có tới hơn 90% dân số của huyện là đồng bào dân tộc Mường đã luôn đón nhận được sự quan tâm của Đảng và Nhà nước trong quá trình xây dựng, phát triển về mọi mặt của huyện.

Việc nghiên cứu về một thời kì lịch sử của Lạc Sơn (nửa đầu thế kỉ XIX), không những góp phần khôi phục lại bức tranh lịch sử về hoạt động kinh tế cũng như đời sống văn hóa phong phú, độc đáo của các dân tộc nơi đây mà còn góp phần làm cơ sở cho

việc thực hiện đường lối, chính sách của Đảng, Nhà nước ta: Đại đoàn kết dân tộc, đưa miền núi tiến kịp về miền xuôi, xây dựng con người mới, cuộc sống mới trên mảnh đất Lạc Sơn.

Bản thân tác giả luận văn là một người con của của địa phương, nên rất mong muốn tìm hiểu về huyện Lạc Sơn ở nửa đầu thế kỉ XIX.

Cho đến nay, vấn đề kinh tế, văn hóa huyện Lạc Sơn nửa đầu thế kỉ XIX chưa được nghiên cứu một cách hệ thống. Với những lí do đó, tôi quyết định chọn đề tài “***Kinh tế, văn hóa huyện Lạc Sơn tỉnh Hòa Bình nửa đầu thế kỉ XIX***” làm luận văn nghiên cứu khoa học của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Liên quan đến đề tài luận văn, có thể kể đến một số công trình nghiên cứu sau:

Cuốn *Tìm hiểu chế độ ruộng đất Việt Nam nửa đầu thế kỉ XIX* của tác giả Vũ Huy Phúc, do Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội xuất bản năm 1979, [47] đã khái quát về chính sách về ruộng đất dưới triều Nguyễn. Cuốn sách đã chỉ ra thiết chế và kết cấu ruộng đất được hình thành từ những chính sách đó, cũng như những tác động và hậu quả của nó đối với yêu cầu phát triển của lịch sử.

Cuốn *Chế độ ruộng đất từ thế kỷ XI đến thế kỷ XVIII* (2 tập) của Trương Hữu Quýnh Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội, ấn hành năm 1982 [61, 62]. Tác phẩm là công trình chuyên khảo về chế độ ruộng đất của Việt Nam từ thế kỷ XI đến thế kỷ XVIII. Công trình cho thấy các loại sở hữu ruộng đất công, tư, ruộng khẩn hoang, ruộng chùa trong các thế kỷ XI - XVIII. Bên cạnh đó, tác động của chế độ ruộng đất đến kinh tế - xã hội là rất quan trọng.

Cuốn sách *Tình hình ruộng đất, nông nghiệp và đời sống nông dân dưới triều Nguyễn* do Trương Hữu Quýnh và Đỗ Bang (chủ biên) của Nhà xuất bản Thuận Hóa ấn hành, năm 1997 [63] đã nghiên cứu một cách cụ thể tình hình ruộng đất qua tài liệu địa bạ. Một phần nội dung cuốn sách nêu lên các chính sách về nông nghiệp đặc biệt là các chính sách về ruộng đất dưới triều Nguyễn. Bên cạnh đó, các tác giả còn nêu được một số nội dung liên quan đến đời sống nông dân dưới triều Nguyễn. Nội dung cuốn sách tuy không liên quan trực tiếp đến ruộng đất huyện Lạc Sơn nhưng đã giúp tác giả có thêm nhận thức cũng như tham khảo tư liệu quan trọng trong việc nghiên cứu luận văn về ruộng đất Lạc Sơn thông qua tư liệu địa bạ.

Cuốn *Chính sách dân tộc của các triều đại phong kiến Việt Nam* (thế kỷ XI đến giữa thế kỷ XIX) của tác giả Đàm Thị Uyên do Nxb Văn hóa dân tộc, xuất bản năm 2007 [79]. Trong công trình này những vấn đề về chính trị, kinh tế, văn hóa của các